

Розглянуто не відповідний потребам особистості та інформаційного суспільства рівень розвитку інформаційної компетенції і пізнавальної самостійності суб'єктів навчання у вищій школі. Запропоновано використовувати прийоми e-Learning для активізації пізнавальної діяльності та оптимізації когнітивних емоційних процесів. Наведено результати експерименту з дослідження педагогічних умов формування пізнавальної самостійності, подано приклади завдань.

Рассмотрен не соответствующий нуждам личности и информационного общества уровень развития информационной компетенции и познавательной самостоятельности субъектов обучения в высшей школе. Предложено использовать приемы e-Learning для активизации познавательной деятельности и оптимизации когнитивных эмоциональных процессов. Приведены результаты эксперимента по исследованию педагогических условий формирования познавательной самостоятельности, представлены примеры заданий.

Author tells about inappropriate level of informational competence and learning independent activities of subjects of education in higher educational establishments for the needs of personality and informational society competence. Some approaches of e-Learning, those increase cognitive and emotional processes are offered for its development.

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ E-LEARNING* ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАННЯ

Р. Г. Валєєв

"Обговорювати комп'ютеризацію освіти – все одно, що її "книгізацію".

В. В. Гузєєв

Використання дидактичних прийомів e-Learning нерідко виглядає (а подекуди – постає) модним поверховим запозиченням форм у західній освіті, не обґрунтованим методично. Покращують ситуацію сучасні публікації вітчизняних авторів (зокрема, Ю. О. Жука, З. С. Сейдаметової, М. П. Шишкіної, Л. М. Сольвар, І. В. Пожидаєвої), фахівців з ближнього (зокрема, О. С. Полат, А. В. Хуторського, В. М. Лутковського, М. Г. Богової, С. Є. Гридюшка) і далекого зарубіжжя (зокрема, Юргена Олькерса, Давида Жака, Берні Доджа, Джемисона Мак-Кензі). Проте українськомовні та російськомовні роботи часто обмежуються лише лаконічною характеристикою (або навіть згадуванням) таких дидактичних прийомів, як Treasure Hunt (Пошук скарбів), Wiki-resources (ресурси Вікі), "Мультимедійні колекції", WebQuest. Винятком є останній прийом, що регулярно аналізується на сторінках російського видання "Педагогічні технології", та численні ресурси, присвячені впровадженню прийомів e-Learning під час викладання іноземних мов. **Проблему** ми бачимо в тому, що значний інтерес освітян до обміну досвідом використання подібних прийомів та їх перспективний методичний потенціал суперечать їх недостатньому аналізу в педагогічних публікаціях. Вирішення проблеми дозволить включити до педагогічного арсеналу ресурси Інтернету.

Метою цієї статті є пошук аргументів, що обґрунтовують методичну доцільність відповідних прийомів, в узагальненні власного практичного досвіду у формі технологічних порад щодо впровадження прийомів при викладанні юридичних дисциплін. Для цього вважаємо за необхідне вирішити такі **завдання**: 1) надати стислу оцінку сучасному стану інформаційної культури (у т.ч. компетентності суб'єктів навчання у вищій школі); 2) здійснити порівняльний методичний аналіз прийомів e-Learning, навести їх приклади та висловити рекомендації щодо їх реалізації; 3) проаналізувати проміжні результати експерименту з використання прийомів e-Learning.

1. Стан інформаційної культури: суб'єктивні й об'єктивні чинники

Ми можемо констатувати серйозні труднощі щодо самостійного використання інтернет-ресурсів у значному числі молоді. Так, згідно з проведеним нами в листопаді 2009 р. опитуванням курсантів першого курсу Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, лише 12 % з них оцінили свої здібності пошуку необхідної інформації в Інтернет як самостійну компетентність. При цьому, всі кімнати гуртожитків курсантів університету обладнані

* E-learning (скор. від англ. Electronic Learning) - система електронного навчання, синонім таких термінів, як електронне навчання, дистанційне навчання, навчання з використанням комп'ютерів, мережеве навчання, віртуальне навчання, навчання за допомогою інформаційних, електронних технологій.

доступом до Інтернету, і, відповідаючи на запитання анкети "Проаналізуйте, з яких джерел Ви отримуєте *більшу частину інформації* (складіть їх ієрархію)", 22,6 % респондентів поставили ресурси Всесвітньої мережі на 1-2 місце. У цілому, найбільш впливовими джерелами інформації визнано: 1) "підручники та навчальну літературу" – 828 умовних балів, 2) "викладачі" – 825 балів, 3) "електронні ЗМІ та ресурси Інтернет" – 641 бал, 4) "батьки та рідні" – 622 бали. Слід зазначити, що при відповіді на запитання "Проаналізуйте, з яких джерел Ви отримуєте *інформацію, що найбільше знадобиться у навчальній та майбутній професійній діяльності*" на 1-2 місце електронні засоби інформації та ресурси Інтернет поставили лише 9,7 % респондентів. У відповідній ієрархії ці джерела посіли тільки 9 місце (400 умовних балів). При відповіді на запитання "Проаналізуйте, з яких джерел *Ви отримуєте найбільш надійну, переврену інформацію*", ресурси Інтернет на 1-2 місце поставили лише 6,5 % курсантів і в цілому віддали їм лише 7 місце (442 бали).

Сучасні умови інформаційної цивілізації з експоненціальним зростанням обсягів знань, великою кількістю "білих шумів" (інформації зайвої, дубльованої, неадекватної потребам суб'єкта і нерелевантної його запитам) актуалізують завдання розвитку у людини комплексної якості – пізнавальної самостійності (далі – ПС). Відповідно до сучасних досліджень Т. Г. Темерівської, В. Г. Логвіненко, В. Є. Бенери та інших фахівців, ця властивість інтегрує мотиваційну, емоційну, волюву та когнітивну сферу психіки, комплекс сформованих в особистості знань, умінь, навичок, ціннісного досвіду та ключових компетентностей. Актуальність цілеспрямованого формування відповідної інтегративної якості людини знайшла відображення в програмних документах ЮНЕСКО у вигляді вимог неперервності освіти, забезпечення значущості її як для індивіда, так і для суспільних очікувань та норм, орієнтації на засвоєння людиною способів активної пізнавальної діяльності, адаптації освітнього процесу до запитів і потреб особистості.

Напрямами формування інформаційної компетентності, ПС та інших споріднених пізнавальних якостей особистості, на думку низки дослідників (М. С. Головань, Ю. Л. Жильцової, С. В. Каяліної, Я. В. Галети, М. Л. Золотайка та інших), виступають інформаційні технології. При цьому часто йдеться лише про ефективні, методично обґрунтовані комп'ютерні навчальні програми та дистанційну форму навчання. Не заперечуючи їх дидактичної ефективності, та погоджуючись, що

властивостями засобів інформаційних технологій навчання (далі – ІТН) виступає їх *гнучкість* у порівнянні з традиційними засобами (здатність до оперативної модернізації як інструментальних, сервісних функцій, так і навчального контенту, а також можливість інтеграції з іншими засобами), ми вважаємо за необхідне підкреслити важливість використання в освіті елементів відкритого, динамічного, глобального культурного (інформаційного) середовища. Схожу позицію висловлюють багато фахівців, зокрема, К. Г. Кречетніков, який підкреслює, що "використання ІТ не призводить до суттєвого покращення ефективності навчання... Доцільним є створення відповідного освітнього середовища" [1]. Справді, навіть найбільш ефективні засоби ІТН не є достатніми для формування ПС, інформаційної культури й інформаційної компетентності студентів та інших суб'єктів навчання. Вони в ході навчання обов'язково повинні отримати досвід взаємодії з глобальним інформаційним середовищем. Саме воно надасть їм надалі можливість ефективно здійснювати професійну діяльність, розвивати особистість, і, сподіваємося, зберігати свою індивідуальність. До того ж, цей напрям має і суспільну користь. Нагадаємо, технологія Веб 1.0 (Інтернет першого покоління) була націлена на створення *експертами* спеціалізованих ресурсів для інших *користувачів*. Сучасна технологія Веб 2.0 (Інтернет другого покоління) орієнтована на створення, поповнення, вдосконалення ресурсів усіма користувачами мережі. Відкриті ресурси виступають в авангарді інформаційної культури та цивілізації й постають найповнішими, плюралістичними та динамічними базами даних (яскравим прикладом є проекти Wiki).

Отже, і суспільство, і особистість зацікавлені в розвитку ПС та інформаційної компетентності як її складової, що усвідомлюється як західною, так і вітчизняною педагогікою. Зокрема, В. В. Гузеєв, посилаючись на праці Дж. Мак-Кензі, звертає увагу, що "педагогічні дослідження останніх двох десятиліть на Заході багато в чому зосереджені довкола навчання школярів техніці "запитування". Учнівські питання та вміння їх задавати стали головним фокусом діяльності в класі, коли вчителі спочатку демонструють, а потім вимагають від учнів ефективної техніки пошуку, прогнозування, збору та тлумачення інформації, у той час, як учні використовують відповідні засоби й отриману з їх допомогою інформацію для вирішення сучасних проблем" [2, с. 68].

2.1. Дидактичні прийоми e-Learning

В межах освітнього процесу Луганського державного університету внутрішніх справ (ЛДУВС) імені Е. О. Дідоренка нами організовано експеримент з дослідження педагогічних умов формування ПС засобами ІТ. У першій експериментальній групі взводів курсантів у навчальний процес педагогічні умови впроваджувалися за допомогою локальних навчальних комп'ютерних програм, у другій експериментальній групі, крім цих засобів ІТН, у навчальному процесі також використовувалися ресурси Інтернет та дидактичні прийоми e-Learning. Пріоритетною формою їх використання стали: колективні завдання проектного характеру, розроблені з урахуванням вимог ТОГІС (технології освіти в глобальному інформаційному середовищі) і правил для організації WebQuest, сформульованих основоположником цієї форми Берні Доджем (Bernie Dodge); колективні та індивідуальні навчально-пізнавальні завдання, спрямовані

на створення й удосконалення статей Вікіпедії, поповнення інших ресурсів Wiki та локальних мультимедійних колекцій матеріалів, пов'язаних зі змістом навчальних дисциплін; дидактичний прийом "Пошук скарбів".

Окрім цих прийомів, орієнтованих все ж на високий рівень підготовки курсантів і колективну трудомістку роботу, використовувалися менш складні та більш традиційні навчально-пізнавальні завдання, спрямовані на вивчення конкретних сайтів: органів влади та громадських організацій, у т.ч. міждисциплінарні завдання з вивчення іноземних сайтів.

Зазначені в останньому абзаці прийоми використання ресурсів Інтернет зрозумілі внаслідок традиційності та не вимагають спеціального пояснення й методичного коментаря. У табл. 1 спробуємо узагальнити відмітні характеристики менш відомих прийомів, перш ніж приступити до детального методичного опису прийомів WebQuest і Treasure Hunt.

Таблиця 1

Характеристики прийомів e-Learning

Характеристики прийомів	Прийоми	Завдання ТОГІС (WebQuest)	Пошук скарбів (Treasure Hunt)	Використання локальних колекцій	Поповнення локальних колекцій, ресурсів Wiki
Дії педагога на підготовчому етапі:		Знаходить деякі матеріали, пов'язані зі змістом навчальної дисципліни	Готує завдання з навчальної дисципліни та публікує їх в Інтернет	Знаходить матеріали та зберігає їх у локальній комп'ютерній мережі	Знаходить прогалини у ресурсах локальних колекцій чи Wiki
Дії учнів спрямовані на:		Пошук цікавої адекватної інформації з окресленої проблеми та пропонує шляхи її розв'язання	Пошук конкретної інформації за ключовим словом та розв'язання отриманого завдання	Вивчають знайдені педагогом (та іншими учнями) матеріали, що пов'язані зі змістом навчальної дисципліни	Пошук цікавих текстових, мультимедійних матеріалів, пов'язаних з проблематикою навчальної дисципліни
Місцезнаходження інформації відоме		Ні	Ні	Так	Ні
Інформація, що відшукується, розташована в Інтернет		Так	Так	У локальній мережі (або локальному комп'ютері)	Не обов'язково
Ресурс є інформацією вербального характеру		Переважно так	Не обов'язково	Переважно ні	Переважно ні
Вплив на емоційно-мотиваційну сферу		Не є пріоритетним завданням	Є пріоритетним завданням	Не є пріоритетним завданням	Може бути пріоритетним завданням
Включає комунікативне завдання		У переважній більшості випадків	Може включати	Може включати	Зрідка

2.2. Методичний коментар прийому WebQuest

Прийом WebQuest у межах пострадянського простору якнайповніше розроблено фахівцями ТОГІС. Завдання ТОГІС, як правило, ставлять перед учнем проблемне поле, не завжди явно формулюючи питання, які він повинен вирішити. Учень сам повинен сформулювати *відомі умови* завдання; визначити необхідні, але *невідомі дані*; знайти їх; проаналізувати, обробити, *узагальнити й обговорити* виявлену інформацію; вирішити, наскільки з урахуванням знайдених відомостей поле завдання втратило (чи придбало) проблемний характер. Ці операції учні здійснюють *у декілька циклів*, кожного разу формулюючи нові умови з урахуванням відшуканої інформації. Залежно від рівня складності, етапи завдання можуть бути в тій чи іншій мірі конкретизовані у формі підзавдань. Також викладач надає декілька посилань на бажані інтернет-ресурси, які зададуть *інтонацію, акценти* пошуку; наводить декілька *культурних зразків*, що служать орієнтиром для порівняння та можуть показувати спектр думок з проблеми. Ми в нашій практиці також називаємо *прізвища декількох авторитетних експертів* з відповідної проблеми, думку яких бажано відшукати та використовувати як "культурні зразки", або наводимо *цитати з їх робіт без зазначення авторства*, передбачаючи їх пошук та ідентифікацію.

У завданнях ТОГІС можна виділити низку підзавдань. Наприклад, явне *пізнавальне* підзавдання: свідоме вивчення ресурсів, і приховане: мимовільне засвоєння інформації. Причому акцентується увага не на декларативній інформації (змісті завдання), а на процедурній (способах його вирішення). Підзавданнями розвитку інформаційної компетентності можна розцінювати усвідомлювані суб'єктами навчання: самостійне формулювання проблеми, ключових слів для пошуку, сам пошук з його оперативним коригуванням, систематизацію й аналіз результатів пошуку, а також мимовільне формування відповідних дослідницьких умінь і навичок (які входять до складу ПС). Підзавданням є також *розвиток комунікативної компетентності*, що забезпечується: явно сформульованою вимогою обговорення етапів вирішення завдання, його результатів, спільного формулювання загальних висновків та імпліцитним розвитком у ході виконання завдань відповідних комунікативних умінь і навичок.

Завдання ТОГІС диференціюються за рівнем складності, причому вищий рівень орієнтований на виявлення в змісті (зав-

дання та інтернет-ресурсів) латентних асоціативних зв'язків, неявних для більшості учнів; на цьому рівні не формулюється ані спосіб рішення, ані умови завдання, лише окреслюється проблемна галузь.

Серед 5 основних правил для організації WebQuest [2] одним із найважливіших є *використання середовища*. Уточнюючи це правило, Б. Додж рекомендує засновувати WebQuest на реальних подіях, насуттєвих проблемах, або застосовувати спеціальні форми, наприклад "журналістського середовища" (інтерв'ювання, журналістського розслідування). Ця порада нами адаптована, враховуючи правоохоронну специфіку ВНЗ. Нами використовуються WebQuest, присвячені таким резонансним подіям і проблемам, широко освітленим і проаналізованим в середовищі Інтернет: дострокове припинення повноважень українського парламенту [4], різні редакції законів про вибори напередодні самих виборів, скасування депутатського імунітету, імплементація рішень народного референдуму, статус державної мови, бікамеральна структура парламенту тощо.

Наведемо приклад завдання "Новелізація Конституції України".

"Конституція України вперше була змінена на восьмому році свого існування. В наш час широкі кола політиків та науковців обговорюють необхідність скасування конституційної реформи, чи її продовження, чи прийняття нової Конституції. Який вихід Ви бачите в цій ситуації?"

Підпитання

1. Який порядок внесення змін у Конституцію України нею передбачений?
2. Як можливе прийняття нової Конституції?
3. Чим обумовлена необхідність конституційної реформи?
4. Яких формальних та змістовних вимог необхідно дотриматись під час новелізації Конституції України?

Рекомендації

- a) визначте ключові слова для пошуку (Чи слід їх змінювати на різних етапах розв'язання?);
- b) знайдіть необхідну інформацію;
- c) проаналізуйте і обговоріть знайдену інформацію;
- d) при необхідності – відкоригуйте ключові слова та повторіть пошук;
- e) сформулюйте висновок і обговоріть його (Чи відповіли Ви на всі підпитання? Якщо ні – повторіть ще один цикл пошуку і обробки інформації).

Можливі інформаційні джерела

- сайт Конституційного Суду України;
- сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського;
- сайт Верховної Ради України;

- сайт Міністерства юстиції України;
- інформаційний портал Харківської правозахисної групи;
- сайт Української Гельсінської групи з прав людини;
- сайт Європейської Комісії за демократію через право.

Культурні зразки для порівняння (вказуємо лише один)

... Конституція України в редакції від 08.12.2004 р. встановлює заплутану й вкрай нерегульовану у процедурному відношенні конструкцію влади... орган, який претендує на розробку Основного Закону держави, не претендує на те, щоб діяти від імені всього суспільства. Відсутність мандату довіри народу означає ненародний характер способу прийняття Конституції. Таку Конституцію коректно буде кваліфікувати (з відповідними застереженнями) як октройовану... Автор статті переконаний у обов'язковому характері референдарної процедури на завершальному етапі конституційного процесу. Хоча Конституція України була прийнята Верховною Радою України, за змістом самої Конституції України парламент позбавлений права приймати нову Конституцію...

Авторитети, експерти, фахівці

Тацій В. Я., Погорілко В. Ф., Князевич Р. П., Захаров Є. Ю., Теплюк М. О., Ющик О. І., Бабенко К. А., Колісник В. П., Сушинський О. І., Жук Н., Бедрій Р. Б., Кіреєв В. В., Гончар І., Бисага Ю. М., Белов Д. М.

2.3. Методичний коментар і приклад прийому "Пошук скарбів"

На відміну від прийому WebQuest, прийом "Пошук скарбів" (Treasure Hunt) доцільний для використання на першому етапі впровадження ресурсів Інтернет у навчання. Також він доцільний для використання зі студентами (курсантами) середнього рівня академічної успішності. Якщо WebQuest орієнтований на проблему та передбачає пошук і обробку будь-якої інформації щодо неї, складним завданням для суб'єктів навчання є відбір відповідної інформації з великого різноманіття, то прийом "Пошук скарбів" передбачає пошук у мережі конкретної інформації, розміщеної викладачем. Варто відмежувати прийом від іншого – "Мультимедійні колекції" (див. табл. 1), при якому викладач збирає ресурси Інтернету, пов'язані з навчальним матеріалом і надає студентам доступ до них (у формі гіперпосилань чи шляхом розміщення на локальних носіях інформації).

Когнітивних підзавдань у прийомі "Пошук скарбів" також два: на першому етапі (пошуку завдання) – формування умінь і навичок відшукування конкретної інформації в мережі Інтернет, на другому етапі (розв'язання знайденого завдання) – формування спеціальних знань з навчаль-

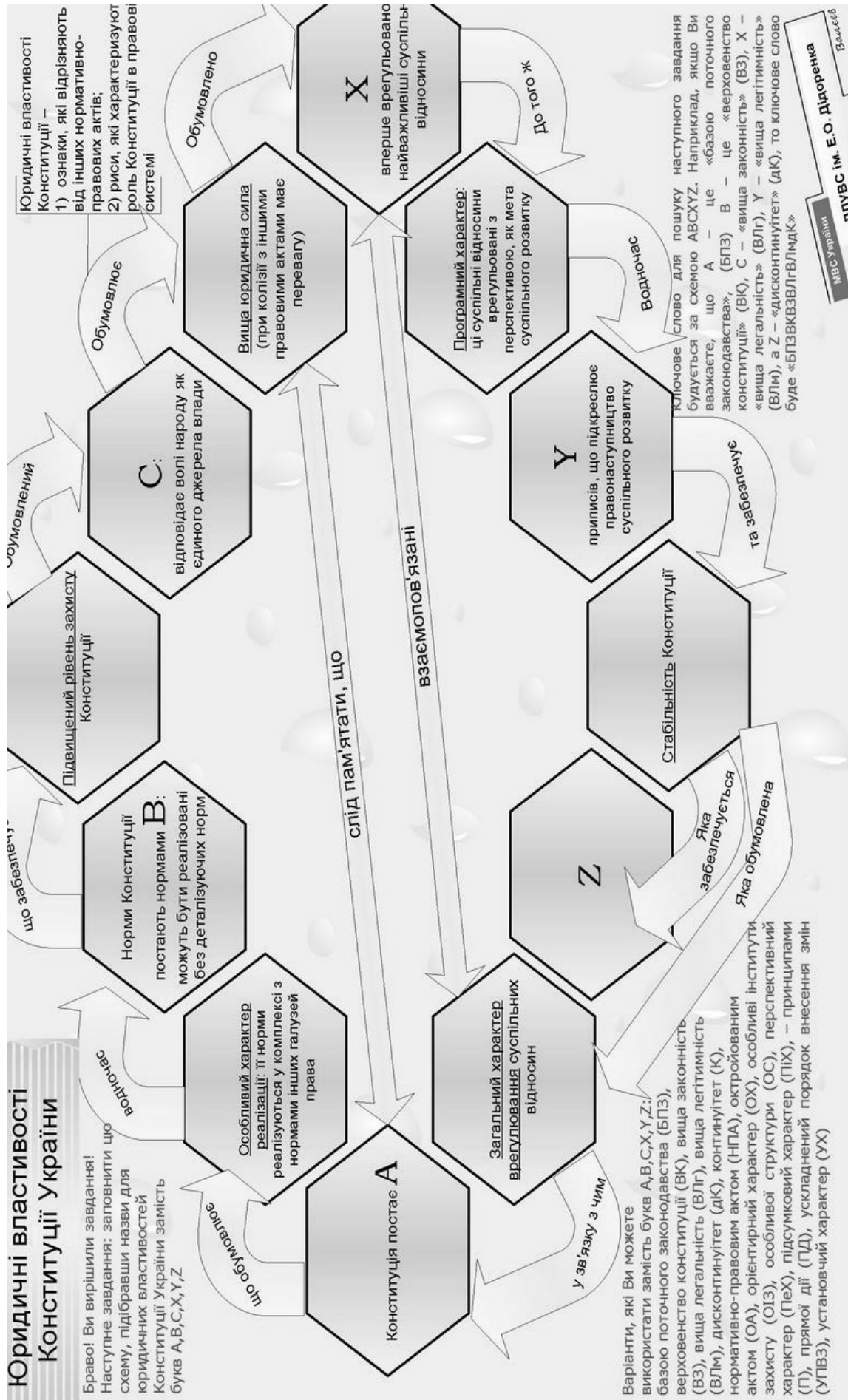
ної дисципліни. Друге завдання може бути вирішена просто наданням учням тих самих завдань у готовому (роздрукованому або електронному) вигляді. Тому пріоритетною дидактичною метою прийому "Пошук скарбів" ми вважаємо *стимулювання позитивних мотиваційних станів учнів*. Несподіваність прийому, притаманний йому змагальний і поетапний характер позитивно впливають на навчальну мотивацію. Розв'язавши завдання, учень отримує ключове слово для наступного завдання. Відшукавши і вирішивши одним із перших чергове завдання, він заробляє позитивні оцінки, зміцнює свій авторитет у колективі, вирішує завдання кооперації, співпраці з іншими учасниками змагання.

Перше завдання роздруковуємо і передаємо академічній групі студентів (взводу курсантів). Враховуючи мотиваційну орієнтацію прийому, було дано завдання пошуку в Інтернеті розміщеного нами документа з анкетними даними (прізвищами, іменами, по батькові) самих студентів (<http://karamir.livejournal.com/85867.html>). Для ускладнення завдання пошуку буква "а" кирилиці була замінена на букву "а" латиниці, що непомітно на роздрукованому завданні, але вимагає додаткових зусиль під час пошуку.

Подальші завдання, використані як "приховані скарби", бажано відрізнити за формою, щоб вони були орієнтовані на різні типи інтелекту (вербальний, візуальний, кінетичний тощо). Технологічною трудностю може виступити необхідність приховувати у завданні ключ для пошуку наступного завдання. При використанні кросворду це легко зробити, відмежувавши декілька клітинок, букви в яких і служитимуть ключовим словом.

Повторимо, ідея прийому полягає в тому, *аби відповідь на завдання служила одночасно ключовим словом для пошуку наступного завдання*. У використаному нами кросворді букви у виділених клітинках утворюють ключове слово "гірпариза". Пошук настільки рідкого поєднання букв кирилиці засобами пошукових машин призводить до відшукування наступного завдання. Наша практика підтверджує ефективність шифрування відповідей (мал. 1), аби ключове слово (поєднання букв) було унікальним та приводило курсанта до наступного завдання.

Окрім подібного шифрування відповіді простішими способами є прийом *паліндрома* – прочитання отриманої відповіді навпаки (та подальший пошук відповідного паліндрома): наприклад, відповідь "Петренко" перетворюється на ключове слово "окнертеп". Можлива заміна букв кирилиці на відповідні (на клавіатурі) букви латиниці або *додавання заздалегідь*

Малюнок 1. Приклад завдання для прийому "Пошук скарбів" (Treasure Hunt)

обумовлених символів до передбачуваної відповіді.

Стрижнем цих дидактичних прийомів ми б назвали принцип, почерпнутий у роботах російських дослідників: *"не відділяйте знання від процесу пошуку"* [5]. Заклик може видатись далеким від принципів традиційної педагогіки, але пошук є розумовою діяльністю (яка вимагає застосування різних розумових операцій). Пригадаймо поширений висновок: "твердо встановлено, що єдиним каналом для переходу зовнішньої інформації до мозку людини постає його власна навчальна діяльність" [6]. Тим самим орієнтація на пошукову діяльність учнів сповна кореспондується з діяльнісною освітньою парадигмою. Але головним недоліком псевдодіяльнісної педагогіки, яку А. В. Брушлінський характеризує як "повідомлююче навчання", можна услід за ним (та багатьма іншими фахівцями) визнати неприродне розмежування етапів пасивного засвоєння знань та подальшого етапу їх активного діяльнісного застосування [7, с. 98]. Ще Н. Ф. Тализіна визначала, що "знання істотних ознак поняття може змінити хід і характер пізнавальної діяльності лише в тому випадку, коли ці ознаки увійдуть до неї як орієнтири, тобто реально братимуть участь у процесі вирішення завдань, поставлених перед учнем" [8, с. 104]. Зауважимо: вказане на мал. 2 завдання полягає у заповненні схеми з проблематики конституційного права та вимагає від курсантів оперування (порівняння, аналізу, синтезу, навіть підбору) ключовими поняттями змісту освіти (наприклад, поняттям "юридичні властивості конституції"). Пропоновані прийоми відповідають також вимозі, що формулюють сучасні представники когнітивної педагогіки: розумову діяльність "можна організувати в навчальному процесі, якщо передбачити *розтягнуте в часі розв'язання навчально-пізнавальних проблем*, яке потребує підключення пам'яті, спілкування з минулим досвідом і активного пошуку того нового, без чого розв'язання неможливе" [9].

За нашим глибоким переконанням, освітній ефект можливо створити впливом не лише на свідому діяльність суб'єктів навчання, але й на їх неусвідомлювані афективні та когнітивні процеси. Орієнтація запропонованих прийомів на емоційно-мотиваційну сферу очевидна: інакше чому б прямо не надати учням кросворди, завдання-казуси, незаповнені схеми тощо, якщо бачити основний сенс в їх розв'язанні. Форма їх подачі актуалізує позитивні емоційно-мотиваційні стани учнів, оскільки: має привабливу орієнтацію на модний Інтернет; носить змагальний характер; змагання органічно дозво-

ляє довести власну навчальну спроможність, оскільки включитися до нього можна на будь-якому етапі й успішніше за інших пройти всі "рівні"; оцінка викладача носить і об'єктивно-кумулятивний, і умовний, суб'єктивно-відносний характер – оцінюється як перехід на наступний "рівень", так і якість виконаної самостійної роботи; завдяки цьому, змагальність не створює психологічного дискомфорту, "переможців" дуже багато; завдання, особливо високих рівнів, мимоволі, природно і стихійно стимулюють комунікацію та кооперацію з іншими учнями, знімаючи можливі психологічні бар'єри навіть для учнів з інтровертними рисами характеру.

Що стосується впливу запропонованих прийомів на когнітивні процеси, звернемо увагу: досліджуючи феномен мимовільної уваги, мимовільного імпліцитного засвоєння знань і формування умінь, сучасні педагоги формулюють "закон парадоксальних інтенцій" Франкла-Курінського таким чином: "бажаючи опанувати який-небудь зміст освіти, необхідно зробити його побічною метою освітньої діяльності" [10, с. 32]. Поділяючи обґрунтованість цього висновку, ми пошлемось також на авторитет Яна Амоса Коменського, який осмислив таку дидактичну закономірність: той, хто навчає, навчається більшому порівняно з тим, кого він навчає. Вважаємо, це окремий випадок наведеної вище закономірності: *вчитель (тьютор) не вважає першочерговою метою своєї професійної діяльності власну освіту, але незмінно досягає її*.

Інший випадок застосування закону парадоксальних інтенцій ілюструє, на нашу думку, використання запропонованих прийомів. У них першочерговими цільовими установками учнів можна визнати формулювання ключових слів для пошуку, ідентифікація авторів цитат, порівняння різних точок зору, вирішення кросвордів, заповнення схем тощо. Це сприяє досягненню вторинних, побічних цілей, майже неусвідомлюваних суб'єктами діяльності: засвоєння спеціальних юридичних знань, формування спеціальних юридичних та загальних розумових умінь та навичок, розвиток інформаційної компетентності та ПС.

3. Результати експерименту з використання прийомів e-Learning

Отримані на цей час результати формулюючого експерименту з дослідження педагогічних умов формування пізнавальної самостійності засобами інформаційних технологій, проведеного в ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка свідчать, що курсанти першої експериментальної групи звводів

(у навчальний процес яких впроваджено локальну комп'ютерну навчальну програму) у порівнянні з курсантами контрольної групи взводів мають істотні відмінності (достовірність яких за статистичним критерієм Пірсона χ^2 складає не менш, ніж 95 %) у розвитку таких компонентів та параметрів ПС, як: прагнення до пізнання, пізнавального інтересу, навчальної мотивації, емоційного фону навчання, тезаурусу спеціально-предметних (юридичних) знань, комплексу загальних розумових умінь та навичок, компетентності здійснення навчально-пізнавальної діяльності, компетентності розв'язання навчально-пізнавальних завдань. Курсанти другої експериментальної групи взводів, в якій активно впроваджені дидактичні прийоми e-Learning, у порівнянні з курсантами контрольної групи, крім вище зазначених, також мають істотні відмінності у розвитку комплексу дослідницьких умінь та навичок і самоактуалізації особистості. Водночас, у двох експериментальних групах не має статистичної значимості стану покращення формування тезаурусу загально-предметних знань та розвитку когнітивних здібностей як складових ПС.

Вищі результати в другій експериментальній групі взводів пояснюються нами:

1) інтенсивним стимулюванням емоційно-мотиваційної і вольової сфери курсантів шляхом використання інтернет-ресурсів в організації навчально-пізнавальної діяльності;

2) специфічним впливом елементів e-Learning на когнітивні процеси, схожого з раніше відзначеними українськими фахівцями при використанні "браузінга" ефектами "інсайту" й "аугментації інтелекту" [11];

3) активізацією навчально-пізнавальної діяльності завдяки залученню широкого кола ресурсів, підтримуваних в актуальному, оновленому стані. За загальним висновком фахівців, "можливості навчання в середовищі забезпечуються її інтерактивністю – мірою, з якою користувачі можуть брати участь у зміні та формуванні змісту" цього середовища [12];

4) стимулюванням процесу самоактуалізації курсантів завдяки зростаючій компетентності та причетності до створення й удосконалення глобального інформаційного простору (що відповідає філософії Веб 2.0).

Отже, можемо констатувати: важливість розвитку ПС як для особистості, так і для всього суспільства; необхідність цілеспрямованого формування ПС та інформаційної компетентності; ефективність їх формування за допомогою дидактичних прийомів e-Learning.

Враховуючи отримані позитивні результати ефективності дидактичного ви-

користання ресурсів Інтернет, вважаємо необхідним подальше дослідження впливу ІТН і елементів e-Learning на формування особистості та розвиток психіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кречетников К. Г. Креативная образовательная среда на основе информационных и телекоммуникационных технологий как фактор саморазвития личности [Электронный ресурс] / К. Г. Кречетников // Интернет-журнал "Эйдос" – 2004. – 22 июня. Режим доступа к журн. : <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-10.htm>.

2. Гузеев В. В. Педагогическая техника в контексте образовательной технологии / В. В. Гузеев. – М. : Народное образование, 2001. – 169 с.

3. FOCUS : Five Rules for Writing a Great WebQuest by Bernie Dodge [Электронный ресурс] Режим доступа до ст. : <http://babylon.k12.ny.us/usconstitution/focus-5%2520rules.pdf>.

4. Валеев Р. Г. Задача о роспуске парламента / Р. Г. Валеев // Педагогические технологии. 2008. – № 3. – С. 103 – 108.

5. Интернет-обучение : технологии педагогического дизайна / под ред. к.п.н. М. В. Моисеевой. – М. : Издательский дом "Камерон", 2004. – 216 с.

6. Беспалько В. П. Отображение дидактического процесса в учебнике / В. П. Беспалько // Школьные технологии. – 2006. – № 6. – С. 60–70.

7. Брушлинский А. В. Субъект : мышление, учение, воображение : избранные психологические труды. / А. В. Брушлинский. – 2-е изд., испр. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО "МОДЭК", 2003. – 408 с.

8. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Н. Ф. Талызина. – М. : Издательский центр "Академия", 1998. – 288 с.

9. Идиатулин В. С. Принцип проблемности в когнитивной технологии обучения [Электронный ресурс] / В. С. Идиатулин. – Режим доступа к ст. : <http://www.oim.ru/reader@nomer=471.asp>.

10. Гузеев В. В. Познавательная самостоятельность учащихся и развитие образовательной технологии / В. В. Гузеев. – М. : НИИ школьных технологий, 2004. – 128 с.

11. Ананьев О. М. Информационная технология "Динамичный гипертекст "Тет-а-тет" – инструмент створення автоматизованих систем інтелектуалізації навчання / О. М. Ананьев, І. В. Артищук // Проблеми інформаційного забезпечення діяльності практичних підрозділів ОВС та впровадження інформаційних технологій в навчальний процес : матер. наук.-практ. семін. – Л. : Львівський юрид. інст. МВС України, 2004. – 242 с.

12. Сергеев С. Ф. Иммерсивность, присутствие и интерактивность в обучающих средах / С. Ф. Сергеев // Школьные технологии. – 2006. – № 6. – С. 36 – 42.

Стаття надійшла в редакцію 2.02.2010 ■